

Minden elmúlás, lemondás (vö. Babits Mihály: *Ne mondj le semmiről*) halál. De minden elmúlásban ugyanúgy ott van a következő *igen*, amellyel rábólint-hatunk az életre, vele az új kezdetre. Előbbire semmi ráhatásunk, utóbbinál

66 Balogh Ákos

ODA, VISSZA, ODA

Cseke Ákos: *Nem halhatsz meg*

van némi mozgásterünk, miközben könnyedén be-látható azért, hogy ebben a küzdelemben végül nem az embernek áll a zászló. Amikor az elmúló pillanathoz, érzéshez, embertársunkhoz, szerettünkhöz valamilyen különleges kö-

telék kapcsol, akkor lépnek életbe azok a rejtett erők, amelyek a szeretet tüzelőanyagával fűtik az emberi létezés talán legősibb erőművét, a reményt. Újrateremteni, visszaállítani azt, ami már elmúlt, megsemmisíteni a semmit, harcba indulni az alvilág seregei ellen dallal, művészettel, alkotással, mesékkel, tébolyba forduló szerelemmel – ez az, ami továbbhajtja az embert, ami észrevétlenül is élni segít, eljutni a következő napig. A könyv az ember öröktől való vívódásának terepe a reményvesztett kétségbeesés és a néha örületbe hajló, megmagyarázhatatlan csoda utáni vágyakozó reménykedés határmezsgyéjén. Ezerféle halál, ezerféle elveszejtés, ugyanennyi mód a feltámadásra, a visszatérésre, amelyek mind-mind elmélyült gondolkozásra, vitákra hívnak a világ irodalmának lapjain. Beleveszhetünk a rengeteg műbe, értelmezésbe, hogy aztán még érzékenyebb olvasóként térjünk vissza a nagy kérdésekhez.

Vajon Hamlet miért kételkedik, tépelődik legendás monológjában („[...] rettegésünk egy halál utáni valamitől – a nem ismert tartomány, melyből nem tér meg utazó [...]”), azután, hogy apja szellemével beszélt, majd boszszúját a tőle hallottakra építi? Nem tért meg utazó? A várfalon rajta kívül is páran találkoztak addig ilyen utazóval. Ehhez hasonló gondolatkirándulásokon sétálhatunk a nagy művek ligeteibe, ha belemerülünk ebbe a könyvbe. „Létezhet-e, hogy visszatérnek, feltűnnek, felbukkannak, újra megjelenek a halottak, akiket elmondhatatlanul szeretünk? Lehet-e igaz, amit minden ráció szükségképpen képtelennek mond?” – teszi fel Cseke Ákos a kérdéseit, Füst Milán Störr kapitányának szerelméről, Lizzyről való tépelődését vizsgálva. Kérdésből bőséggel talál az olvasó még a kötetben, miközben a gyász kezeléséhez, feldolgozásához kap új megközelítéseket. Mi történik, ha a bírvágy olvasata felől tekintünk az elmúlás elleni küzdelmekre a jól ismert művekben? A szerelmet, a házasságot, az összetartozást mennyiben redukálhatjuk egyszerű önzéssé, amennyiben Erich Fromm elméletét vizsgáljuk, hisz így „a nagy nyugati szerelmes történetek szinte egytől egyig félreértésből fakadnak: Orpheusz vagy Laodameia innen nézve megtévesztett és

megettévesztő, negatív hősök, akik nem bírtak megszabadulni ócska bírvágyuktól, amellyel visszakönyörögték volna maguknak szerelmüket a halálból. [...] *A feleségem története*, de – többek között – a *Vita nuova*, a *Rómeó és Júlia* vagy a *János vitéz* szerzője is alaposan és végletesen félreértett valamit, amikor olyan szereplőket vitt színre ezekben a művekben, akik számára evidencia, hogy életében és halálában is magukénak akarják szerelmüket. E hősöknél a szerelem egy sajátos kitettség, kiszolgáltatottság, a birtoklás és a birtoklottság gyönyörűsége és sok tekintetben szinte elviselhetetlen tapasztalata, amely távolról sem kizárólag az én vagy a másik szabadságához, felszabadulásához, önkiteljesítéséhez vezet.” Menynyire egyszerűsítés ez, ami így semmissé teszi azokat a történeteket, amelyek magukért a szerelemért éltek, hisz a bírvágy problematikája a nem kölcsönösségen alapuló párkapcsolatok esetében válhat problematikussá? Ezeknél a töprengéseknél ülhetünk le a szerzők asztalai mellé, hogy belessünk jegyzeteikbe.

Cseke Ákos szívességet tesz nekünk azzal, hogy olvasmányai során összegyűjtötte mindazokat a számára érdekes írásokat, történeteket, amelyek az elmúlásról, halálról, majd az ehhez a végzetes helyzethez való viszonyulásunkról szólnak. Számára pedig érdekes az, amire szívvel, ésszel, nagyon emberi, esendő megnyilatkozásokkal rezonál bárki. Örkény István mondta egyik interjújában, hogy szerinte ebben az életben a legtöbb, amit az egyik ember a másiknak adhat, az a szolidaritása. Cseke Ákos egész kötetét ennek a szolidaritásnak a melege fűti át. A citált gondolkodók közt, akiknél nem érzi a szolidaritást, humánusot (például Polcz Alaine-nél), vitába száll, ellenvéleményt fogalmaz meg a fájdalomban elmerültek iránti megértés hiányának okán. Vajon hányféle fájdalom, hányféle gyász létezik? Ezek filozófiai, vallási, pszichológiai, irodalmi megközelítései sorakoznak a számozott, és csak a tartalomjegyzékben címezett fejezetekben. Ha már tanuljuk kezelni a halált, vajon megtanuljuk-e kezelni az életet? Tudunk-e élni, és hogyan tudunk erre reflektálni, egyáltalán hogyan lehetne rálátásunk az életre, magából az életből? Sorra vetődnek fel a kérdések, amelyek segítségével újabb problémákat, megközelítéseket kapunk egy-egy fejezet indulásánál.

Szerkezeti felépítésében a kötetben jellemzően lendületes kezdetekkel, azonnal a legendás történetek közepében találjuk magunkat, a szüzsé áttekintése után az allúziók kínálta ösvényeken indul az olvasó a szerelem-halál-visszatérés-elbukás elágazásoknál megállva, nézelődve, néhol felfrisülve, néhol talán még több kérdéssel terhelten tovább. A halál-metafora expanziójával további területek lépnek működésbe, amennyiben a be nem teljesült szerelmeket is ide soroljuk, amikor a szerelmesek nem lehetnek egymáséi. Egyikük belehal a szerelembe, ám társa csodák, furfangok segítségével

megalósítja a lehetetlent: újra találkozhatnak. Ehhez a leghatalmasabb természeti törvényeket, erőket kell kijátszania, alkut kell kötnie az istenekkel, de persze minden hiába. Mindig minden hiába. Csak szörnyű, nehéz kötetmek, feltételek mellett nyílik esély az átjárásra a halál birodalmából az élők világába. A szerelmesek pedig mindannyiszor elbuknak a másik utáni forró vágy kényszerítő hatásától kínozottnan. Minden előzetes tiltás ellenére egymásra pillantanak, vagy megérintik egymást, így a történet a halál diadalával végződik, családjuk, szerelmük kétszeri gyász munkára kényszerül, szinte büntetéseként a halállal való szembeszegülésükért, nem is beszélve arról a büntetésről, amikor a visszatértek egyáltalán nem emlékeztetnek egykori önmagukra. Végül maradnak a történeteik, a csodák, életre kelt mítoszok, amelyek a legnehezebb percekben szegődnek az olvasó mellé segítőül, hogy fájdalmában ne érezze magát annyira egyedül. Szép parabolája az ember lehetetlen viszonyának a megmásíthatatlan elmúláshoz. Pont úgy, ahogy minden fejezet végén ott állunk a kötetben, hogy lám, ismét vesztettünk, megpróbáltuk, elbuktunk, ám rögtön jön az újabb fejezet, újabb nekifutás, remélve, hátha legközelebb másként lesz.

Izgalmas, ahogy freudiánus megközelítésben a szeretet tárgyának megsemmisülése hozza mozgásba a történeteket, sarkallja cselekvésre a résztvevőket. Elérkezünk a ponthoz, amikor „a tárgyak megsemmisülnek vagy elvesznek számunkra, szeretetre való képességünk (libidónk) újra felszabadul, és pótlékként másik tárgyat szállhat meg, vagy egy időre visszatérhet az énbe. Hogy a libidó leválása a tárgyairól miért lesz ilyen fájdalmas folyamat, ez rejtély számunkra és eddig képtelenek voltunk bármilyen magyarázatul szolgáló hipotézis felállítására.” A válaszkeresésben újabb izgalmas megközelítésekbe botlunk: „A tárgyvesztés utáni sok a kielégületlenség szubjektív élményén alapul: valójában nem őt magát szerettük, akitől elváltunk, aki meghalt, hanem önmagunkat, akit hozzá kötöttünk, végső soron a rajta gyakorolt, de leginkább önmagunkra irányuló szeretet- vagy inkább vágyképességünket: a vigasztalhatatlanság, a helyettesíthetlenség és a pótolhatatlanság rémképe illúzió vagy önszuggesztió csupán.” Gondolatok ütköztetése, vélemények szembeállításai mentén tárja eléink a könyv ezt a nagy, megrendítően szép és mindannyiunkat érintő kérdéskört. Ahogyan egy másik megközelítésben is vigasztaló lehet az elképzelés, hogy aki szerelmes, az meghalhat önmaga számára, majd a másikon támad fel újra. Az emberi együvé tartozást mutatja, hogy a régi, nagy történetek, a mítoszok, a mesék, varázsmesék milyen mélyen gyökereznek – az emberi félelmekből táplálkozva – fajunkban, és remek példák (Beria és Zimra története, vagy akár V. J. Propp mese-varázsmese elemzései) keresztül érzékelteti, milyen sokféle megközelítési lehetőség nyílik jelen téma feldolgozására.

A jungiánus értelmezések szintén tovább árnyalják a témát, ahol az individuum megszűnik egyenként élni, meghal szülei, a világ számára, amikor házasságra lép valakivel és ebben a házasságban támad fel újra, kezd új életet. Aztán az egyes történetekben negatív szereplőként megjelenő anyák, lánytestvérek, akik a főhős ellen támadnak, Jung anyarchetípusokat vizsgáló elemzései során gazdagítják ismereteinket e tárgy körben.

69

Amikor egy haldokló párkapcsolat újraélesztéséhez keresünk támaszt, elkerülendő annak halálát, pontos útmutatóul szolgálhat az itt kikristályosodó felismerés, milyen jó „közös lehunyni a szemünket, elmúlni, elmenni, eltávozni, meghalni, kéz a kézben, és titokban feltámadni a másikban, élni, amíg él, ott, ahol ő él. Megtorpanni, ha nincs velem, visszajönni oda, ahol ő van, szemmel követni, a sarkában járni, utánamenni, napról napra visszahozni, napról napra újra szeretni. Meghalni vele együtt, ha meghal; élni vele és érte, miatta, addig, amíg él, ott, ahol ő él.” A *visszamenni a másikért* gesztusa markánsan áll szemben az *elhagyni magunk mögött szerelmünket* mentalitással.

Alapos hohmecolást kapunk Jézus feltámadásának értelmezései kapcsán, valamint Lázár feltámasztásának csodájából, mindamellett, hogy a befogadó mély tájékozottságát igénylik ezek a fejezetek. A keresztény teológia bizonyos szempontból holtnak ható nyelvének feltámasztásáig is elszaladnak a gondolatkísérletek. Néhol a feltámadás-történet vizsgálatának csataterévé válik a könyv: konfrontálódik régi iratokkal, kritikussal, tamáskodókkal, szinte bírósági peranyag alapján folytatott bizonyítási eljárásokba csöppenünk. Sokféle olvasatban tekint Lázár és Jézus feltámadására, miközben vitázó teológiai, hermeneutikai értelmezések feszülnek egymásnak.

Előfordul, hogy az Orpheusz-toposz elfárad a kötetben, és néha talán hiányoznak a magyar irodalomban kedvelt feltámadástörténetek, mint például Tamási Áron *Rendes feltámadás*, vagy Szabó Dezső *Feltámadás Makucskán* című remeke kapcsán a vonatkozó vizsgálódások, ám ezzel együtt is rengeteget kap az olvasó.

Az információkavalkádnak, amely elénk tárul a könyv lapjain, csak a töredékét összefoglalni is szétfeszíti jelen ismertető kereteit. Mítoszok, legendák, regények, novellák, drámák, naplók, filozófia és magánlevelek keverednek, kavarnak itt egymás mellett úgy, hogy a halál tömegvonzása állítja pályára a műveket, érzéseket ebben a tematizált univerzumban. Mindemellett a kötet szuperolvasót keres, aki ismeri mindazokat a szövegeket, utalásokat, amelyek itt működésbe lépnek. Szuperolvasót, aki utánanéz, ha valamit nem ismer, frissen mozog az allúziók világában. Ismeri Esterházyt, Szabó Magdát, Kertész Imrét, Polcz Alaine-t, Shakespeare-t, Ovidiust, Krúdyt,

a Bibliát, és a hozzá tartozó szövegmagyarázatokat, filozófusokat, akik gondolatainak fundamentumára építették itt citált gondolataikat, Jungot, Heideggert, Bahtyint és másokat. A kötet igazi kincseshánya a témában kutatók, szakdolgozók számára, és támasza lehet azoknak is, akik saját gyászunkat végzik, saját fájdalommal viaskodnak. Akárhogy is, a téma nagy, érzékeny és nehéz mindenkinek, ahogy Nemes Nagy Ágnes láttatja velünk *Lázár* című versében: „Amint lassan felült, bal válla tájt / egy teljes élet minden izma fáj. / Halála úgy letépve, mint a géz. / Mert feltámadni éppolyan nehéz.” (*Kortárs, Bp., 2018*)

